

تبیین ماهیت و ویژگی‌های رهنامه‌های نظامی

مهرداد بخشنده سلامت^۱

چکیده

رهنامه (دکترین) یکی از اصطلاحاتی است که بیشتر از آنچه درک گردد مورد استفاده قرار می‌گیرد. این واژه به دفعات در حوزه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، نظامی، اقتصادی و ... به کار گرفته شده است لیکن هنوز در مورد مفهوم دقیق و جامع و همچنین ویژگی‌هایی که یک رهنامه از آنها برخوردار است ابهاماتی وجود دارد؛ بنابراین با هدف ایجاد فرهنگ و ذهنیت مشترک و آشنایی فرماندهان، مدیران و تصمیم‌سازان حوزه نظامی با این مفهوم، در این مقاله سعی شده تا با استفاده از روش تحلیل توصیفی- کیفی و جمع‌آوری داده‌ها با روش کتابخانه‌ای و اینترنتی، ضمن تشریح چند نمونه از رهنامه‌های مطرح، خصوصیات این رهنامه‌ها از دیدگاه منابع داخلی و خارجی مورد بررسی و تلخیص قرار گرفته و در نهایت به عنوان نتیجه‌گیری، ماهیت یک رهنامه نظامی تبیین و خصوصیات آن برشماری گردد. نتیجه پژوهش، رهنامه نظامی را اصولی بنیادینی بیان می‌کند که در سطوح راهبردی، عملیاتی و راهکنشی، از طریق راهنمایی و ارائه راهکار، چگونگی عمل را برای تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران مشخص و معین نموده و فعالیت‌های نیروهای مسلح را به هنگام انجام وظایف و عملیات نظامی، جهت می‌دهد.

واژه‌های کلیدی:

دکترین، رهنامه، رهنامه نظامی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. پژوهشگر حوزه مدیریت دفاعی

مقدمه

تسلط بر علوم و فناوری که به عنوان معیاری برای سنجش قدرت کشورها قلمداد می‌شود، بدون شناخت مفاهیم و مبانی بنیادین، اثرگذار و نقش‌آفرین که منشا و زمینه‌ساز مرزشکنی علمی هستند، میسر نخواهد بود. در این رابطه، رهنامه یا دکتترین، یکی از واژگان پرکاربرد و کلیدی است که ضمن برخورداری از ویژگی‌ها، نقش‌ها، کارکردها، سطوح، طبقات و اقسام مختلف، بیانگر اصول، عقاید، باورها، دیدگاه‌ها، خط‌مشی و افکار و متاثر از اندیشه‌های اعتقادی و ارزش‌های حاکم بر یک نظام یا یک سازمان و غالباً محصول خردجمعی است و در صورتی که به درستی شناخته و تبیین شود، می‌تواند با ایجاد درک مشابه در ذهن هر فرد، موجب ایجاد یکپارچگی و وحدت جمعی شده و چارچوبی را برای ابتکار و آزادی عمل تعیین و با ارائه رهنمودهای لازم، توصیف روشنی از آینده را به منظور مشخص نمودن روش‌ها، راهکنش‌ها و فنون مقابله با تهدیدات ارائه نماید.

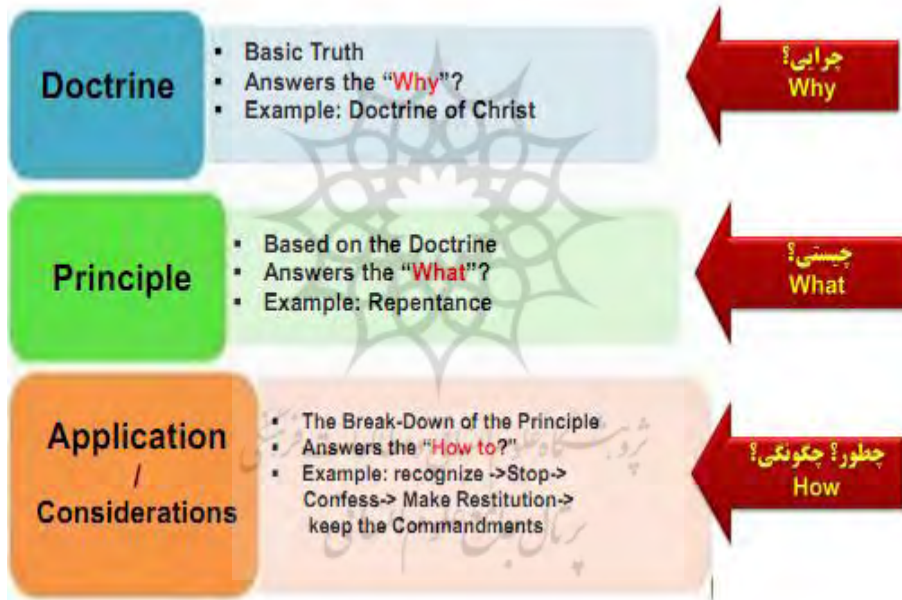
رهنامه، معادل مصوب واژه لاتین دکتترین (گروه واژه‌گزینی، ۱۳۹۶) در منابع گوناگون به معانی مختلفی آمده که به آن‌ها اشاره خواهد شد هدف از گردآوری مجموعه حاضر، تبیین مفهومی رهنامه و برشماری انواع و سطوح آن از دیدگاه‌های مختلف به منظور آشنایی همه افراد یک سازمان نظامی در راستای پاسخگویی به نیازهای سازمان و همچنین تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری صحیح و منطقی است. تفاوت این مقاله با سایر نوشتارهای مشابه، احصاء مفاهیم اصلی و کلیدی از رهنامه‌های معروف و جمع‌بندی و ارائه تعریف جامع از رهنامه و برشماری مشخصات آن است.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

واژه دکتترین از واژه لاتین *Doctrina* به معانی مکتب، آیین، اصول، عقیده، سیاست، آموزه و نظریه آمده است. واژه دکتترین در زبان یونانی به معنای درس گفتن و تعلیم دادن است (طلوعی، ۱۳۷۲). دکتترین یا آئین در اصطلاح به مجموعه اصول و عقاید دینی یا علمی یا فقهی که منسوب به یکی از دانشمندان و یا مکتب خاصی است، اطلاق می‌شود. از خصوصیات دکتترین این است که اصول و عقاید آن با عمل توأم است و حقایق نظری محض نیست. به همین جهت می‌گویند فرق بین دانش و دکتترین این است که دانش مشاهده و تبیین و تفسیر می‌نماید و دکتترین حکم می‌کند و دستور می‌دهد و به کار می‌بندد (صلیبا، ۱۳۹۰).

دکتترین در سیاست معمولاً مجموعه اقدامات و خط‌مشی سیاسی یک دولت‌مرد است که دارای جنبه ابتکاری بوده و آثاری برجای می‌گذارد و مشابه اقدامات و سیاست‌های دولت‌مردان دیگر

نیست. اصطلاح دکترین نخستین بار در زمان ریاست‌جمهوری جیمز مونروئه پنجمین رئیس‌جمهور آمریکا که از سال ۱۸۲۵-۱۸۱۷ بر آن کشور حکومت کرد به کار گرفته شد. در فرهنگ معین دکترین به معنی نظریه، اندیشه، فکر (معین، ۱۳۹۳) و در فرهنگ عمید معادل نظریه آمده است (عمید، ۱۳۹۰). باری آر. پوزن، بیان می‌دارد که دکترین یعنی اینکه چه ابزاری باید به کار گرفته شود و چگونه این ابزار می‌بایست به کار گرفته شوند (پوزن، ۱۹۸۴). گفته می‌شود که دکترین مجموعه‌ای مشتمل بر چرایی، چیستی و چگونگی است. درحالیکه برخی بر این باورند که دکترین فقط مبتنی بر چرایی و اصول است که به چیستی می‌پردازد و چگونگی، مرتبط با کاربرد ما از دکترین و اصول است. در چیستی و چرایی، فلسفه مد نظر است و چگونگی و چرایی با مدیریت ارتباط دارد. در چگونگی، راهبرد، تاکتیک (راهکنش) و تکنیک (فن) مورد بررسی قرار می‌گیرند.

شکل (۱) مفاهیم مطرح در ره‌نامه

دیوید بندار^۱ که یک روحانی مسیحی در کلیسای سنت لتردی است، دکترین را عقاید بنیادین می‌داند که تمام افکار و اعمال ما را شکل می‌دهد در حالی که اصول، به ما راهنمایی و جهت می‌دهد.

1. Bendar, David

کلازویتس در کتاب مشهور خود «در باب جنگ»^۱، دکترین را اینگونه تعریف می‌کند: «دکترین یک راهنما برای کسانی است که می‌خواهند از راه (خواندن) کتاب، درباره جنگ بدانند. دکترین مسیر آنان را روشن و پیشرفتشان را تسهیل می‌کند بیش از آنچه کمک به قضاوت و راه جلوگیری از در تله افتادن را بیاموزد. دکترین، ابزاری است برای آموزش ذهن فرماندهان آینده ولی نه برای همراهی کردن آنها در میدان نبرد.» دکترین، یک چارچوب مرجع عمومی برای کل نیروهای نظامی است که به استاندارد شدن عملیات و تسهیل آمادگی نیروها کمک می‌کند. رهنامه نظامی در حکم چارچوبی مقتدر شامل عبارتی است که روش هدایت نیروهای نظامی را مشخص می‌سازد و ادبیات خاصی برای طراحان و رهبران نظامی به دست می‌دهد (دانش آشتیانی ۱۳۸۹).

سطوح رهنامه

رهنامه در سه سطح راهبردی، عملیاتی و راهکنشی کاربرد دارد:

- ۱- رهنامه راهبردی: بیانگر اصول بنیادین، باورها، چارچوب‌های نظری و خطوط کلی است و راهنمای اقدامات اساسی و کلیدی سازمان می‌باشد.
- ۲- رهنامه عملیاتی: چگونگی انجام اقدامات در سطوح میانی سازمان‌ها و مبنای رفتاری عملیاتی آن‌ها است.
- ۳- رهنامه راهکنشی راهنمایی برای برای فعالیت‌های اجرایی در پشتیبانی از تدابیر سطوح پایین می‌باشد. (راهنمای آموزشی تدوین دکترین، ۱۳۹۱)

آیین‌نامه

آیین‌نامه، عبارت است از اطلاعات، دانستنی‌ها، مقررات، روش‌ها و راهنمایی‌هایی که چگونگی به‌کارگیری علوم و فنون و راه‌کنش‌ها در عملیات و اجرای ماموریت‌ها و وظایف واحدهای رزمی، پشتیبانی رزمی، پشتیبانی خدمات رزمی، آموزشی و ستادی و حل مسائل و موضوعات نظامی را بیان می‌کند. (همان، ۱۲۳)

تفاوت رهنامه و آیین‌نامه

در قیاس رهنامه و آیین‌نامه می‌توان گفت که رهنامه، اصول بنیادین، باورها، خطوط راهنما و چارچوب نظری مطرح است که مجموعه‌ای منسجم از مفاهیم و اصول را برای سازمان ارائه می‌کند. در مقابل، مفهوم ذاتی آیین‌نامه یعنی اندیشه و علم چگونگی انجام فعالیت‌های سازمانی

1. On war

که اصل آن به ماهیت اندیشه‌ای یا دکترینی سازمانی اطلاق می‌گردد؛ به عبارت دیگر، آیین‌نامه‌ها **چگونگی** به‌کارگیری علوم و فنون، تکنیک‌ها و تاکتیک‌ها در عملیات و اجرای اجرای ماموریت‌ها و وظایف واحدهای رزمی، پشتیبانی رزمی و پشتیبانی خدمات رزمی، آموزشی و ستادی و حل مسائل و موضوعات ستادی را بیان می‌کنند.

نمونه‌هایی از رهنامه‌های مطرح

رهنامه برژنف

این رهنامه بیان می‌کرد که «حاکمیت هر کشور سوسیالیستی نمی‌تواند مغایر با منافع و امنیت کشورهای دیگر سوسیالیستی یا نهضت انقلاب جهانی باشد.» (کرامر، ۱۳۹۲)

برژنف در این رهنامه، نظریه و دیدگاهی را در حوزه سیاسی مطرح نموده است که مشتمل بر اصول بنیادین و خطوط کلی بوده و از طرفی، مبین ایدئولوژی سوسیالیستی است. او همچنین، خط مشی و چگونگی عمل کشورهای سوسیالیست را هم تعیین نموده و به نوعی کشورهای یاد شده را راهنمایی نموده است. رهنامه برژنف مربوط به حاکمیت کشورهای سوسیالیستی و منافع راهبردی آنهاست.

رهنامه ترومن

این رهنامه در سال ۱۹۴۷ توسط رئیس جمهور آمریکا هری اس ترومن مطرح شد و بر این پایه بود که «دنیا اکنون به دو بخش تقسیم شده است، کشورهای آزاد و دموکراتیک و کشورهای غیرآزاد و غیردموکراتیک کمونیست. اکنون آمریکا باید به همه مخالفین کمونیسم برای آزادی کمک کند.» براساس این دکترین، جهان به دو قطب کشورهای آزاد و کمونیست تقسیم شد. این آغاز اعلام جنگ سرد بود. در رهنامه ترومن، جهان به دو قطب کمونیسم و غیرکمونیسم تقسیم شده است. او کمونیسم را معادل غیردموکراتیک و کشورهای غیرکمونیسم را آزاد و دموکراتیک می‌داند. در این رهنامه نیز همچون رهنامه برژنف، ایدئولوژی غیرکمونیسم در مقابل ایدئولوژی کمونیسم قرار گرفته است. رئیس جمهور آمریکا دیدگاه خود را در قالب دستوری مطرح می‌کند (اکنون آمریکا باید به همه مخالفین کمونیسم برای آزادی کمک کند) و به عبارتی، خط مشی و چگونگی عمل دستگاه‌های حکومتی را مشخص و راهکاری را برای مقابله با تهدید کمونیسم ارائه نموده است. رهنامه ترومن در سال ۱۹۴۷ شکل گرفت و در زمان رئیس جمهور بعدی یعنی آیزنهاور نیز در خاورمیانه به صورت ویژه شکل عملی به خود گرفت.

رهنامه مونرو

این رهنامه توسط جیمز مونرو رئیس جمهور آمریکا در دسامبر ۱۸۲۳ اعلام شد که بر اساس آن، آمریکا از دخالت در جنگ‌های بین قدرت‌های اروپایی و مستعمرات آنها خودداری و وقوع جنگ یا فعالیت‌های استعماری در قاره آمریکا را به عنوان حرکتی خصمانه تلقی می‌کرد (حمیدی نیا، ۱۳۹۰). در این رهنامه، مونرو چارچوبی را مشخص نموده که بر اساس آن علاوه بر ارائه خط مشی کلی حکومت، زمینه ابتکار عمل و تصمیم مستقل برای مقابله و برخورد با تهدیدها را فراهم نموده است. او وقوع هر جنگ یا فعالیت‌های استعماری در قاره آمریکا و نه کشور آمریکا را، به عنوان حرکت خصمانه قلمداد کرده است و به نوعی، قلمرو و حوزه واکنشی دفاعی کشورش را (فراتر از مرزهای سرزمینی) مشخص نموده است. در رهنامه مونرو، مبنای رفتاری در سطوح میانی نیز مستتر است و به حیطة عملیاتی ورود پیدا کرده است.

رهنامه یوشیدا

یوشیدای ژاپنی، جنگ جهانی دوم را یک شکست و انحراف تاریخی می‌شمرد و عقیده داشت که مهم‌ترین عامل، عامل اقتصادی است و ژاپن باید بخاطر موقعیت جغرافیایی به آمریکا و بریتانیا که دارای فناوری پیشرفته و اقتصاد غنی و روابط تاریخی هستند تاکید نماید. ژاپن باید متعلق به حوزه غیرکمونیسست باشد و برای مقابله با کمونیسم، حمایت امنیتی آمریکا لازم است. ژاپن یک کشور نسبتاً غربی است تا آسیایی و رویارویی با قدرت‌های استعماری آمریکا و بریتانیا عاقلانه نیست (صدریا، ۱۳۹۱). نکته بارز در رهنامه یوشیدا، توجه به عامل منافع اقتصاد بدون در نظر گرفتن سایر ملاحظات ارزشی و ایدئولوژیکی، سیاسی، فرهنگی، جغرافیایی و ... در یک محیط رقابتی است. در واقع رهنامه یوشیدا مبتنی بر فلسفه منفعت‌طلبی است که در حوزه اقتصاد متبلور می‌شود. در این رهنامه، سمت و سوی توسعه مشخص شده و کلید موفقیت و پیشرفت در چارچوب یک نظریه با رویکرد دوری از کمونیسم و روی آوردن بدون قید و شرط به آمریکا و بریتانیا مطرح شده است. این رویکرد می‌تواند حاصل تجربه یا مطالعه یا خرد و اندیشه جمعی باشد. در رهنامه یوشیدا، تهدیدهای آینده و چگونگی مقابله با رقیب پیش بینی شده است.

رهنامه ضاحیه

گادی آیزنکوت، ژنرال اسرائیلی رهنامه‌ای را مطرح نمود که بعدها به نام رهنامه ضاحیه معروف شد. او معتقد بود که در یک جنگ نامتقارن شهری، ارتش باید زیرساخت‌های غیر نظامی را

هدف قرار دهد تا بازدارندگی افزایش یابد! نام این رهنامه از ضاحیه، محلی در جنوب بیروت گرفته شده است که طی جنگ لبنان در سال ۲۰۰۶ توسط ارتش رژیم صهیونیستی با خاک یکسان شد. چنین رویکردی در جنگ غزه نیز توسط این رژیم منحوس به کار گرفته می‌شود (مجمع عمومی سازمان ملل متحد، ۲۰۱۰). این رهنامه صرف‌نظر از اینکه نشان دهنده افکار، نگرش و دیدگاه ضد انسان‌دوستانه سران رژیم صهیونیستی است، به عرصه عملیات و تاکتیک ورود پیدا کرده و در واقع چارچوبی را برای چگونگی عمل نیروهای نظامی این رژیم هنگام مواجه شدن با جنگ شهری را ترسیم نموده است؛ به عبارت دیگر، آیزنکوت به نوعی زمینه ابتکار و آزادی عمل را برای سربازان صهیونیست فراهم آورده تا در صورت نیاز، به طور مستقل تصمیم به از بین بردن زیرساخت‌های طرف مقابل بگیرند؛ به عبارت دیگر، این رهنامه، در پشتیبانی از تدابیر سطوح پایین و راهنمایی برای چگونگی عملکرد واحدهای اجرایی ارائه نموده است؛ بنابراین می‌توان از آن به عنوان یک رهنامه تاکتیکی یا اجرایی نام برد.

رهنامه سیناترا

این رهنامه نامی است که اولین بار توسط گنادی گرسیموف، سخنگوی وزارت خارجه شوروی به مزاح بکار گرفته شد. سیناترا نام خواننده‌ای است که در آهنگش می‌گوید «من کار را به شیوه خودم کردم». گراسیموف نیز در توضیح سخنرانی شواردناده گفت: «اکنون رهنامه ما رهنامه سیناترا است؛ بنابراین هر کشوری به شیوه خودش تصمیم می‌گیرد که از چه راهی برود.» هر چند گراسیموف رهنامه سیناترا را به مزاح در گفتگو با یک شبکه خبری آمریکایی مطرح کرد ولی هنوز از آن به عنوان یکی از رهنامه‌های معروف یاد می‌شود. در واقع، او دیدگاه و باور عالی‌ترین مقام کشورش را که حاکی از مستقل بودن در اخذ تصمیمات حتی در زمینه چگونگی برخورد و مقابله با تهدیدها بود، بیان کرد.

رهنامه استرادا

این رهنامه، مبنی بر این که دولت‌ها حق دارند مشروعیت یا عدم مشروعیت حکومت دولت ثالث را مورد قضاوت و بررسی قرار دهند و اگر آن را غیرقانونی پنداشتند از شناسایی آن خودداری کنند؛ زیرا این عمل به حیثیت و حاکمیت آن دولت لطمه وارد می‌سازد. این نظریه توسط جنارو استرادا وزیر امور خارجه وقت مکزیک طی اعلامیه‌ای، پس از وقوع انقلاب‌هایی در سال‌های ۱۹۳۱ در کشورهای آرژانتین، برزیل، پرو، شیلی، بولیوی و پاناما، اعلام گردید. رهنامه استرادا نیز محصول ایدئولوژی و تفکر فردی و منفعت‌محور، در حیطه حاکمیت و در واقع یک بیانیه سیاسی است.

ره‌نامه پیرامون

ره‌نامه پیرامون بر این پایه است که رژیم صهیونیستی باید با ممالک غیرعرب نزدیک به منطقه روابط محکم و دوستانه برقرار کند تا در مقابله با خطر اعراب، موازنه قدرت برقرار شود. این ره‌نامه که توسط بن‌گوریون و الياهو ساهون مطرح شد، به یکی از راهبردهای رژیم مذکور در منطقه خاورمیانه می‌پردازد. به عبارتی، در این ره‌نامه ماهیت و شرایط مقابله با تهدیدهای پیش‌رو به همراه چگونگی عمل در محیط در قالب یک نظریه یا تئوری مطرح شده است.

ره‌نامه نظامی

ره‌نامه نظامی به اصول اساسی گفته می‌شود که بوسیله آنها عناصر و نیروهای نظامی فعالیت خود را در پشتیبانی از اهداف ملی سوق می‌دهند. در آیین‌نامه عملیات ارتش آمریکا، ره‌نامه ارائه دهنده‌ی اصول بنیادینی است که بازتاب دهنده‌ی دیدگاه ارتش است پیرامون آنچه که مبتنی بر تجارب گذشته در جنگ می‌بایست انجام دهد. این اصول منبعث از جنگ‌ها و نبردهایی که تحت شریط مختلف به موفقیت انجامیده‌اند. نکته مهم این است که ره‌نامه همیشه یک چشم انداز نیست بلکه می‌تواند به عنوان نقطه آغازین در بیان یک مشکل یا مسئله مطرح باشد. ره‌نامه مشتمل بر راهکنش‌ها، فنون و روش‌ها است. ره‌نامه برای نظامیان زبان مشترکی را به منظور ارتباط با یکدیگر ارائه می‌کند. این موضوع زمانی اهمیت خود را نشان می‌دهد که اطلاعات باید به سرعت و با دقت زیر آتش انتقال پیدا کنند و در سطح جهانی درک شوند. ره‌نامه از دروس برگرفته شده از نسل‌ها و در طول جنگ‌ها، درگیری‌ها و نبردهای سخت بدست آمده است. ناتو، ره‌نامه نظامی را اینگونه تعریف نموده است: "اصول اساسی که نیروهای نظامی با استفاده از آنها اعمال خود را در جهت اهداف خود هدایت می‌کنند" (APP-6, Nato Glossary of Terms and Definitions). دانشگاه هوایی نیروی هوایی ایالات متحده، ره‌نامه را به این صورت تعریف نموده است: "آن دسته از مفاهیم، اصول، سیاست‌ها، تاکتیک‌ها، تکنیک‌ها، تمرین‌ها و فرآیندهایی است که لازمه پیشرفت امور ساماندهی، تمرین، تجهیزسازی و بکارگیری یگان‌های تاکتیکی و پشتیبانی است را ره‌نامه گویند" (فرانک، ۲۰۰۱).

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، از نوع کاربردی است و نتایج آن در پی ایجاد فرهنگ و ذهنیت مشترک و آشنایی فرماندهان، مدیران و تصمیم‌سازان حوزه نظامی با این مفهوم بکار گرفته می‌شود. همچنین این پژوهش از نوع رویکرد اجرا در دسته پژوهش‌های توصیفی-کیفی و با روش کتابخانه‌ای قرار می‌گیرد. در این راستا تلاش شد با مطالعات عمیق منابع کتابخانه‌ای و

اينترنتي که در رابطه با رهنامه‌هاي نظامي در دست مي‌باشد، درک عميقي از خصوصيات و ويژگي‌هاي رهنامه‌هاي نظامي در ذهن پژوهشگر شکل گرفته و مبتني بر روش‌شناسي کيفي، ضمن بررسي همگرابي و واگرابي واحد تحليل (کلمات، جملات) و با تحليل محتوای تفاهم يا همبستگي واحدها، به تبیین ويژگي‌هاي مطلوب برای یک رهنامه نظامي پرداخته شود. روايي تحليل محتوا مبتني بر تأييد خبرگان و پايابي آن با استفاده از معيار قابليت اعتماد در پي اعمال رفت و برگشتي بين چند خبره نظامي آريزايي و در ادامه به خصوصيات بارز یک رهنامه نظامي تبیین شد.

يافته‌هاي پژوهش

در اين بخش از مقاله، خصوصيات بارز هر یک از رهنامه‌هاي مورد اشاره در قالب جدول زير پس از تلخيص و فشرده‌سازي، دسته‌بندي شده و همگرابي و واگرابي احتمالي اين خصوصيات در جمع‌بندي نهايي در قالب ماهيت و برشماری خصوصيات یک رهنامه با رويکرد تحليل محتوا تبیین گردیده است.

جدول (۱) تحليل محتوا خصوصيات بارز چند نمونه رهنامه

عنوان	خصوصيات بارز رهنامه
بررئف	۱- نظريه و ديدگاه است. ۲- حوزه سياسي ۳- مشتمل بر اصول بنيادين و خطوط کلي است. ۴- مبين ايديئولوژي است. ۵- خط مشي و چگونگي عمل را تعيين نموده است. ۶- راهنمايي ارائه نموده است. ۷- مربوط به حاکميت کشورها و منافع راهبردي آنهاست.
ترومن	جهان به دو قطب کمونيسم و غير کمونيسم تقسيم شده است. ۱- ايديئولوژي غير کمونيسم در مقابل ايديئولوژي کمونيسم قرار گرفته است. ۲- ديدگاه خود را در قالب دستوري مطرح مي‌کند. ۳- خط مشي و چگونگي عمل مشخص شده است. ۴- راهکاري را برای مقابله با تهديد ارائه نموده است.
مونرو	۱- چارچوب کلي را مشخص نموده است. ۲- خط مشي کلي حکومت را ارائه نموده است. ۳- زمينه ابتکار عمل و تصميم مستقل برای مقابله و برخورد با تهديدها را فراهم نموده است. ۴- قلمرو و حوزه واکنشي دفاعي را مشخص نموده است. ۵- مبناي رفتاري در سطوح مياني است (به حيطه عملياتي ورود پيدا کرده است).

یوشیدا	<p>۱- توجه به عامل منافع اقتصاد بدون در نظر گرفتن سایر ملاحظات ارزشی و ایدئولوژیکی سیاسی، فرهنگی، جغرافیایی و ... در یک محیط رقابتی است.</p> <p>۲-رهنامه مبتنی بر فلسفه منفعت طلبی است.</p> <p>۳- کلید موفقیت و پیشرفت در چارچوب یک نظریه مطرح شده است.</p> <p>۴- رهنامه، حاصل تجربه یا مطالعه یا خرد و اندیشه جمعی است.</p> <p>۵- تهدیدهای آینده و چگونگی مقابله با رقیب پیش بینی شده است.</p>
ضاحیه	<p>۱- نشان‌دهنده افکار، نگرش و دیدگاه است.</p> <p>۲- به عرصه عملیات و تاکتیک ورود پیدا کرده است.</p> <p>۳- چارچوبی را برای چگونگی عمل نیروهای نظامی ترسیم نموده است.</p> <p>۴- زمینه ابتکار و آزادی عمل را فراهم آورده است</p> <p>۵-رهنامه، در پشتیبانی از تدابیر سطوح پایین و راهنمایی برای چگونگی عملکرد واحدهای اجرایی ارائه نموده است.</p>
سیناترا	<p>۱- دیدگاه و باور عالی ترین مقام کشور مطرح شده است.</p> <p>۲- مستقل بودن در اخذ تصمیمات</p> <p>۳- چگونگی برخورد و مقابله با تهدیدها</p>
استرادا	<p>۱- محصول ایدئولوژی و تفکر فردی است.</p> <p>۲- منفعت‌محور است.</p> <p>۳- در حیطه حاکمیت است.</p> <p>۴- سیاسی است.</p>
پیرامون	<p>۱- ماهیت و شرایط مقابله با تهدیدهای پیش رو تشریح شده است.</p> <p>۲- چگونگی عمل در محیط بیان شده است.</p> <p>۳- در قالب یک نظریه یا تئوری مطرح شده است.</p>
نظامی	<p>۱- اصول اساسی</p> <p>۲- عناصر و نیروهای نظامی فعالیت خود را در پشتیبانی از اهداف ملی سوق می دهند.</p> <p>۳-رهنامه ارائه دهنده‌ی اصول بنیادین است.</p> <p>۴- بازتاب دهنده‌ی دیدگاه است.</p> <p>۵- مبتنی بر تجارب گذشته در جنگ</p> <p>۶-منبعث از جنگها و نبردهایی که تحت شرایط مختلف به موفقیت انجامیده‌اند.</p> <p>۷-رهنامه همیشه یک چشم انداز نیست.</p> <p>۸- می‌تواند به عنوان نقطه آغازین در بیان یک مشکل یا مسئله مطرح باشد.</p> <p>۹-رهنامه مشتمل بر راهکنش‌ها، فنون و روش‌ها است.</p> <p>۱۰-رهنامه، برای نظامیان زبان مشترکی را به منظور ارتباط با یکدیگر ارائه می‌کند.</p> <p>۱۱-رهنامه از دروس برگرفته شده از نسل‌ها و در طول جنگ‌ها، درگیری‌ها و نبردهای سخت بدست آمده است.</p> <p>۱۲-نیروهای نظامی با استفاده از آنها اعمال خود را در جهت اهداف خود هدایت می‌کنند.</p> <p>۱۳- آن دسته از مفاهیم، اصول، سیاست‌ها، تاکتیک‌ها، تکنیک‌ها، تمرین‌ها و فرآیندهایی است که لازمه پیشرفت امور ساطماندهی، تمرین، مجهر سازی و بکارگیری یگان‌های تاکتیکی و پشتیبانی است.</p>

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

همانگونه که در جدول (۱) ملاحظه می‌شود، اغلب رهنامه‌های مورد اشاره، مشتمل بر اصول بنیادین و اساسی هستند و به عنوان دیدگاه و بعضاً نظریه مطرح شده‌اند. در رهنامه‌های برژنف، ترومن و مونرو، رهنامه به مجموعه‌ای از خط‌مشی‌ها تعبیر شده است. رهنامه‌های برژنف، ترومن، یوشیدا و استرادا در اشاره به ایدئولوژی و باورمحوری، همگرایی دارند. ارائه راهنمایی، راهکار، چگونگی تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری و برخورد با تهدیدها از ویژگی‌های مشترک بیشتر رهنامه‌ها است. همچنان‌که در رهنامه‌های برژنف، ترومن و مونرو و یوشیدا سطح راهبردی آنها مطرح شده است، در رهنامه‌های ضاحیه، پیرامون و نظامی، سطوح عملیاتی و راهکنشی (تاکتیکی) قید گردیده‌اند. بنا به آنچه گفته شد، حوزه‌های بکارگیری رهنامه شامل حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، نظامی می‌شود که قابلیت توسعه و بکارگیری در سایر حوزه‌ها را نیز دارد.

با جمع‌بندی نتایج تحقیق می‌توان رهنامه را به مجموعه‌ای از اصول بنیادین، خط‌مشی‌ها، باورها، نظریات، دیدگاه‌ها و عقاید (ایدئولوژی) اطلاق نمود که از طریق راهنمایی و ارائه راهکار، چگونگی عمل را برای تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران مشخص و معین می‌نماید. به عبارت دقیق‌تر، رهنامه به ترکیب معناداری از فلسفه، اصول و ملاحظات معتبر، مشترک، پذیرفته شده و قابل اجرایی اطلاق می‌شود که توسط مقامات رسمی یک کشور در راستای اهداف و منافع ملی به منظور هدایت و راهنمایی نیروها (سازمان‌های نظامی، سیاسی، دفاعی، امنیتی،...) در اتخاذ روش‌ها با توجه به مقتضیات زمانی، ملاحظات محیطی و نوع شرایط (صلح، جنگ یا بحران) بکار گرفته می‌شود. بنابراین می‌توان گفت که رهنامه نظامی مبتنی بر اصولی بنیادین است که فعالیت‌های نیروهای مسلح را به هنگام انجام وظایف و عملیات نظامی، جهت می‌دهد؛ به عبارت دیگر، رهنامه، ایده کانونی نظامیان را تشکیل می‌دهد. رهنامه در سطوح راهبردی و بعضاً عملیاتی به اصول می‌پردازد و در سطوح پائین عملیاتی و تاکتیکی به تجویز نوع عمل و چگونگی روش انجام آن را تجویز می‌کند. اگر رهنامه را به یک قصب‌نما تشبیه کنیم؛ جهات اصلی (شمال، جنوب، مشرق و مغرب) مانند راهبردها و جهات فرعی به مثابه تاکتیک‌ها هستند.^۱

به رهنامه نظامی که هدایت نیروهای نظامی در صحنه جنگ (theatre) را برعهده می‌گیرد، رهنامه در سطح راهبردی و آنکه هدایت نیروهای زمینی، هوایی و دریایی در صحنه عملیات را

^۱. برگرفته از سخنرانی جناب آقای دکتر محمد شاه‌محمدی در دانشگاه عالی دفاع ملی

برعهده دارد، رهنامه عملیاتی و آن را که مسئول هدایت یگان‌ها در میدان رزم می‌باشد، رهنامه در سطح تاکتیکی گفته می‌شود.

در قیاس رهنامه و آیین‌نامه می‌توان گفت که رهنامه، اصول بنیادین، باورها، خطوط راهنما و چاقوب نظری مطرح است که مجموعه‌ای منسجم از مفاهیم و اصول را برای سازمان ارائه می‌کند. در مقابل، مفهوم ذاتی آیین‌نامه یعنی اندیشه و علم چگونگی انجام فعالیت‌های سازمانی که اصل آن به ماهیت اندیشه‌ای یا دکترینی سازمانی اطلاق می‌گردد؛ به عبارت دیگر، آیین‌نامه‌ها **چگونگی** به‌کارگیری علوم و فنون، تکنیک‌ها و تاکتیک‌ها در عملیات و اجرای اجرای ماموریت‌ها و وظایف واحدهای رزمی، پشتیبانی رزمی و پشتیبانی خدمات رزمی، آموزشی و ستادی و حل مسائل و موضوعات ستادی را بیان می‌کنند.

پیشنهادها

الف) نتایج تحقیق از طریق توزیع پرسشنامه و با استفاده از روش کمی اعتبارسنجی شده و در متون آموزشی و پژوهشی در سطح نیروهای مسلح لحاظ گردد.

ب) با توجه به تشابهاتی که در مفاهیم رهنامه، راهبرد، سیاست و آیین‌نامه وجود دارد، پیشنهاد می‌شود که تحقیقی پیرامون مقایسه مفهومی واژگان مذکور توسط سایر پژوهشگران انجام شود.

منابع

- دانش آشتیانی، محمد باقر، اصول و روش تدوین دکترین نظامی، فصلنامه نظم و امنیت انتظامی، انتشارات ناجا، تهران، ۱۳۸۹
- شامحمدی، محمد، درآمدی بر مفهوم شناسی رهنامه، سخنرانی در دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، دیماه ۱۳۹۷
- صدریا، مجتبی، ژاپن؛ همکاری و رقابت، ترجمه محمد خضری، انتشارات انجمن
- صلیبا، جمیل؛ واژه‌نامه فلسفه و علوم اجتماعی، کاظم برگ نیسی و صادق سجادی، تهران، شرکت سهامی انتشار
- طلوعی، محمود؛ فرهنگ جامع سیاسی، تهران، علم و سخن، ۱۳۸۸
- عمید، حسن، تهران انتشارات امیرکبیر، چاپ بیست و یکم، تهران، ۱۳۹۰
- کرامر، مارک، اروپای شرقی، فارغ از رهنامه برژنف، ترجمه علیرضا طیب انتشارات امیرکبیر
- گروه واژه‌گزینی فرهنگستان زبان و ادب فارسی، دفتر دوم، تهران، انتشارات فرهنگستان زبان و ادب فارسی

- مجمع عمومی سازمان ملل متحد، گزارش کمیسیون حقیقت یاب سازمان ملل در جنگ غزه، ۲۰۱۰/۰۹/۲۵
- معین، محمد، فرهنگ لغات، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۹۳
- هیئت عالی آیین‌نامه‌های نیروهای مسلح، راهنمای آموزشی تدوین دکترین، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، تهران، ۱۳۹۱
- R.Posen, Barry, The source of military Doctrine
- Estrada doctrine | Irwin Law at: https://www.irwinlaw.com/cold/estrada_doctrine.
- Bitterlemons-international.org-Middle East Roundtable
- What is Army Doctrine in: [www.https://mwi.usma.edu](http://www.mwi.usma.edu)
- Nato Glossary of Terms and Definitions(app-6)
- Staff study, quoted in Futrel, Robert Frank, Basic Thinking in The United States Air Force, Air University Press
- Clausewitz, Carl Von, ON WAR, A Modern Day Interpretation of a Strategy Classic

پروژه نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی